

KAZVIN'Lİ VÂ'İZ'İN TÜRKÇE ŞİİRLERİ

T. GANDJEİ

Daha ziyade *Ebvâbu'l-cinân* müellifi olarak tanınan Mirza Muhammed Refi-i Vâ'iz aslen Kazvinli olup Safevî Şahlarından Abbas II. (1644-67) ve Süleyman (1667-94) devrinde İsfahan'da yaşamıştır.

Farsça bir divan sahibi olan Vâ'iz'in hayatı hakkında tezkirelerde pek az malûmat vardır¹. Sirâcu'd-din Ali Han Ârzû, *Mecma'un-nefâ'is*'de onun Farsça divanı hakkında şöyle yazıyor :

در ایجاد معانی تازه و ابداع خیالات نو یگانه و وحید زمانه است، بسبب مراعات
و رسم خود ابیات مشتمل بر معنی می و میخانه بسیار کم دارد و اکثر موعظ بکار برده،
بلکه دیوان غزلش گویا ابواب الجنان منظوم اوست یا ابواب الجنان او ابیات چنان در منشور⁽²⁾

Vâ'iz'in Farsça divanının muhtelif yazma nüshalarında dokuz Türkçe gazel mevcuttur. Sirâcu'd-din'in onun Farsça gazelleri hakkında yukarıda naklettiğimiz kayıdı, bu Türkçe gazeller için de doğrudur.

Metnini British Museum, Add. 7812'den³ verdiğimiz bu Türkçe gazeller, XVII. asırda İsfahanda gelişen Türk şiiri içinde, ihtiva ettiği imlâ ve şive hususiyetleri bakımından dikkate değer bir yer tutar.

- 1 Mîrzâ Muhammed Tâhir Naşrâbâdî, *Tezkire*, Tahran, 1317 h. ş., s. 171-172; Lutf-'Alî Beg. *Ateşkede-i Âzer*, Bombay, 1299, s. 236; Sarhoş, *Kelimâtu's-su'arâ*, Lahor 1942, s. 121-2.
- 2 Simon Digby'nin hususî kütüphanesindeki yazma, v. 426 a.
- 3 Bu yazmanın tavsifi için bk. Charles Rieu, *Catalogue of Persian Manuscripts in the British Museum*, London, s. 697-8.

T. Dili Edebiyat Dergisi

I

Muzâri: — — u | — u — u | u — — u | — u —

1. — Çapğunçı egri bahışı müjgân yarakıdır
Ol ğamze oğrı gözleri oğrı yatakıdır
2. Ol nev-bahârdın göyül odlandı lâle tek
Yandı çerâğımız ne aceb aşk ocakıdır
- 104a 3. Ol zarf kanı almaya ger hüsndür şarâb
Al kanı ala sâgar eger yâr sâkıdır
4. Her tük başımda kaç-i reh-i aşk ile tiken
Her reg tenümde dâğ ile bir gül budakıdır
5. Ol tırta çihre âteşidin kalhmış tütün
Ol egri kaç fitne odın çakmakıdır
6. Ol yâr vaşlın ister iseng halkdın üzül
Vağdet kemendi âşıka cânân kucakıdır
7. Dünya evinde cüd eleyen âhîret tapar
Açuk el ol kerîm ile konşı çanakıdır
8. Vâsîz egildi kad kocaluğdın orağ tek
Yanî bu yerdin indi biçilmağ çakıdır

II

Remel — u — — | — u — — | — u — — | — u —

1. Geçdi yigidluğ günü indi ham olmak çakıdır
Yetdi bu tûmâr pâyâna bükülmağ çakıdır
2. Döndi ağız tışsizluğdın yılan sürâhına
Ağla ağla bu ağız birle ne gülmağ çakıdır

3. Getdi kuvvet dizlerdin oturağ olmak gerek
Çün binâ sustaldı divârunğ tökülmaq çağıdur
4. Güçli yaqar qarılığ qarı eser gam şarşarı
Nece yüz çin tüşmesün yüzka pozulmaq çağıdur
5. Kes ta'alluğ cism-i hâkidin budur geldi ecel
Cân-i şîrînim bu süzgeçdin süzülmâğ çağıdur
6. Rûzigâr ilen mudârâ kıl bir iki gün dağı
Çoğ çekişme ey benim ömrüm üzülmâğ çağıdur
7. Ömr geçdi cân-i şîrînim geçinme telh-kâm
Kâm özindin al ki bostânung pozulmaq çağıdur
8. Halk-ı âlem içre Vâ'iz çoğ mukerrer olmuşuz
Başa gel ey ömr başlardan savulmaq çağıdur

III

Müctess u — u — | u u — — | u — u — | — —

1. Elinde sâgar-i gül müflisüng ayağına ben[g]zer
Yüzinde gâze-i ter gündüzüng çerâğına ben[g]zer
- 104b 2. Nazar ki bâğ-i cemâlina tüşdi çıkmâğı yokdur
Bi'aynih ol ruğ-i zibâ bihişt bâğına ben[g]zer
3. Göz içre merdümeki cây vermişem ne aceb kim
Benim göyüldeki ol gül-izâr dâğına ben[g]zer
4. Cüdâ bolup ser-i zülfi yüzindin oldı perîşân
Yüzindin ayrı tüşen(g) aşıkung dimâğına ben[g]zer
5. Aqardı baş tüki Vâ'iz ne iş gelür dağı sendin
Dimâğ bu kocaluğda seher çerâğına ben[g]zer

IV

Remel — u — — | — u — — | — u — — | — u —

1. Özge âlemde meger töksem gamından yaşlar
Yohsa bu seylâba dözmezler bu dağlar taşlar
2. Geçseler laî-i lebindin adımız bu sevkdin
Daşlanur eşküm gibi hâtem gözündin kaşlar
3. Ol bahâr-ı hüsn feyzündin ki men Mecnûniyam
Gonça tek eţfâl elinde açılullar taşlar
4. Tâ kılıç çıkmaz kından zâhir olmaz cevheri
Nür-i çeşmüm vesmeni neyler o egri kaşlar
5. Pây tâ ser ol perîveş cân-ı şîrîndür ne ten
Cân çekeller şüretin ger çekseler naqqaşlar
6. Lâle vü gül dâmeninde her seher şebnem degül
Geceler rüz-i siyâhumdın tökeller yaşlar
7. Pâdişâh-i mülk-i fakrük tahtımızdur puşt-ı pâ
Tâc-i devlet döst yolında verilmiş başlar
8. Kocaluq hırsı künün fikr-i ser u sâ mân eder
İndi dutmuş başdın bu başa gelmiş yaşlar
9. Ten kocaldı Vâîz işdin düşdiler aql u havâs
Ömr ez bes tünd geçdi kaldılar yoldaşlar

V

Hezec u — — — | u — — — | u — — — | u — — —

1. Denî nancaq terakkî eylese alî-mekân olmaz
Zemîn toz olsa başı göke degse âsumân olmaz

2. Çok ıslah ister insân vücûdı tâ ki dil bilsün(g)
 Kalem yonulmayınca her tarafdın hoş-beyân olmaz
- 105a 3. Göyül çâk olmayınca bitmez anda ma-rifet tuğmı
 Sökülmez tâ zemîn şuhm ile bâg u böstân olmaz
4. Sıkışmaz bu göyüller âlemine şevket-i hüsnî
 Benüm derdüm aniçün kimseye hâtır-nişân olmaz
5. Bir iki mışra ile olmasang şâhib-suhan Vâiz
 Ki mevzûn olmağ ile her çubuk serv-i revân olmaz

VI

Muzâri: — — u | — u — u | u — — u | — u —

1. Ger gelse luğfidm göze ol mâh-pâremiz
 Müşkil ki gelmeye göze âhır sitâremiz
2. Bes kîseler ki tikmiş idi cevri-tîgine
 bî-derd-i bahye koymadı göz aç a yaramız
3. Tapmaz furûğ cevherümüz tâ vatandaşuyuk
 Olmaz çerâğ çıkmasa taşdın şerâremiz
4. Duydük ki bu cihân ne mağam-i karârdur
 Ândem ki verdiler hareket gâhvâremiz
5. Tûfân-i fitnedür ne aceb gözgi suyu tek
 Ger basmasun ayağ araya kenâremiz
6. İbret gözinde gör nece bî-i-tibârdur
 Dünyâ göçer uzatmağa getmez nezâremiz
7. Ez bes pür-âbdur gözümüz ol muhîtden
 Bir katreyük velik görünmez kenâremiz

8. Vâiz yaraşmaz bize cüz derdmendluk
bî-çarelukdın özge nedür dağı çâremiz

VII

Remel — u — — | u u — — | u u — — | u u —

1. Verme çok reng gül-i âriz-i cānānumuza
Girme ey bāde-i gül-reng bizüm kanumuza
2. Ol ne ruḥdur ne şarāvet ki onung feyzindin
Gül olur ḥār eger el vura dāmānumuza
3. Ol ne lebdür ne dehāndur ne ḥalāvetdür bu
Ki şeker sözleri od saldı bizüm cānumuza
4. Nece kim gonçe-i sīrāb güler şebnemdin
Ol güler yüzlü güler dīde-i giryānumuza
5. Gün gibi sıyra kılıç dün gece bizden geçdüng
Ne bilürseng ki ne gün geçdi yazuk cānumuza
6. Ḥār-i rāh oldı Mesīḥā gibiye bir sūzan
Vay eger baḥya eli teyse giribānumuza
7. Sayılır dād u dihiş ḥalk-i cihān içre bu gün
Vere fetvā eger ol ḥaşm bizüm kanumuza
8. Rızkımız guşşadın ez beski boḳazda dögülür
Ne aceb saysalar ābumızı dānemüze
- 142b 9. Müddeī birle sözüüm var suḥanverlukda
Kanı bir ḥākīm-i ādil yete divānumuza
10. Kanı bir dilli fiḡān arz ede Vâiz sözümi
Bize Türki deyen ol yār-i suḥandānumuza

VIII

Hezec u — — — | u — — — | u — — — | u — — —

1. Köyünger yerde ceyranı fiğânlar gökde durnası
Gözel avlağ imiş lâçin bağışlım ışk şahrası
2. Zi bes pür-cezbe olmuş Bîsutün Şîrîn mişalındın
‘Aceb kim almaya Ferhâd elinden tîşe hârâsı
3. Ahar âb-i hayât ez bes bulanluğ ‘ömr bâğından
Nazarda gird-bâdındın bulunmaz serv-i ranâsı
4. Çürür toprağda çok genc-i hüner bu künc-i vîrânda
Ki bu cüz-i zamânda tanımazlar gayr-i ‘Abbâsı
5. Dil u cânı gamun[g]dur mülk u malı hadîşâtun[g]dur
deyeller h̄vâca dünya-dârdur gör kanı dünyâsı
6. Görür âkil bu deştüng lâlesinden(g) çesm-i dil birle
Ki dâyim ışret içre külfeti toy içredür yâsı
7. Gözi hoşluğ yüzi görmez teni âsüdeluğ bilmez
diriken cân çeker elkışsa mülk ü mâl cüyâsı
- 162b 8. Bu câhil halk dâyim bir birinden hâcet isteller
Tamamı bende vü hîç kimse bilmez kimdür ağası
9. Serâpâ derd-i serdür çok cihân mâlına aldanma
Ferâgat ister iseng Vâ'iz elden verme iflâsı

IX

Hezec u — — — | u — — — | u — — — | u — — —

1. Eger güller gamındın(g)dur çemende bülbül efgânı
Kimüng ışkındın âyâ çâkdur güller giribânı

2. Sening gül tek cemälung bir nazâr tâ perdesiz gördi
Gözüm her lâle-i sîrâba tüşdi kaynadı kânı
3. Geçe seylâb tek ger dağa durmaz taş taş üste
Kıyâmet kâmeti tâ neylesün(g) bu eprimiş cânı
4. Oniçün ser-nigün baht-i siyâhum tek müşevveşdür
Ki ol yüzdin uzak tüşmiş ser-i zülf-i perîşanı
5. Haseddin çahnaşullar birbire dağda kara taşlar
Yüzi aksi ola ger bir nefes âyine mihmâni
6. Serâser bu niyâz u aczdur ol nâz u istîgnâ
Deger hüsnüng serâpâsına işkung çeşm-i giryânı
7. Cihânda görmedük Vâiz bizüm Mecnün teki âkıl
Ki eldin vermedi bir lahze hergiz deşt dâmâni